

רבי יצחק זילברשטיין

רבה של רמת אלחנן וראש כולל 'בית דוד' חולון

הסמכות לקבוע פיקוח נפש ניתנה לרופא, אך גדולי התורה בכח פסיקותיהם בהלכה סוללים דרכי הצלה*

שאלה: מורי ורבי הגאון רבי שמואל הלוי וואזנר זצ"ל סיפר לי שלפני שנים רבות התעוררה שאלה בדבר אשה הרה, שסבלה מיתר לחץ דם, וגם מבעיות קרדיולוגיות. שני רופאים אמרו שחייבים להפסיק את ההריון, ואילו רופא אחד חיווה דעתו שאפשר להמשיך. ושאלו את החזון איש זצ"ל האם היא חייבת להפסיק את ההריון, שהרי נפסקה הלכה בשו"ע (או"ח סימן תריח) שאין דבריו של אחד במקום שנים. והשיב החזו"א שהרשות נתונה לאשה להמשיך את ההריון, אם היא רוצה בו.

והעיד הגאון הרב שמואל הלוי וואזנר זצ"ל שההריון עלה ב"ה יפה, ולאם ולבנה שלום. הבן כבר זכה לראות נכדים, והאם - נינים.

והדברים צריכים ביאור, הרי שנינו ש'אין דבריו של אחד במקום שנים', ואם כן כששני רופאים אומרים שהאם בסכנה אסור לנו לסמוך על הרופא הסבור שאפשר להמשיך, וכיצד הורה החזון איש זצ"ל שהאשה רשאית להמשיך? על כך דברינו להלן*:

'ורפא ירפא' - עבודת קודש היא

"יש למלאכת הרפואה מבוא גדול מאד במעלות השכליות והמידות ובידיעת השי"ת"

נקדים שעבודת הרופא עבודת קודש היא, ולא עבודה טכנית בלבד. כפי שנפסק בשולחן ערוך (חושן משפט, סימן ע סעיף ג) על סמך דברי הרמב"ם (מלוה ולוה פט"ו ה"א), אם אמר אל תפרעני

* תודת האוצר להרב משה מלובנצ'יק שליט"א ולהרב צבי בנימין זילברשטיין שליט"א על סיועם בהשגת המאמר.

א. סיפר הרב גרשון לידר שליט"א, מנכ"ל בית הרפואה "לניאדו" ו"מעייני הישועה": לפני כחמישים שנה לערך, בעת ששימשתי בקודש אצל מרן בעל הדברי יציב זיע"א, נכנסה לקודש פנימה אישה מכובדת תחי', וביקשה ממרן זי"ע שיפסוק לאחר שילדה בלעה"ר 11 בנים, היא מבקשת ללדת את הבן ה-12, כמו יעקב אבינו שהביא לעולם 12 שבטים. לאחר דין דברים בעניין, שאל מרן זי"ע "מה אומרים הרופאים?". השיבה האשה שהם מתנגדים בכל תקופה שתיכנס להריון נוסף, כי יש לה בעיות רפואיות וזו סכנה לדבריהם.

מרן זיע"א פסק לה, שהיות והיא חפצה מאוד בעוד ילדים, על אף הסכנה, אמר לה שתתפלל חזק, כפי שהיא יודעת, והקב"ה בוודאי יעזור והכל יעבור בשלום. ואכן, ההריון עבר בשלום. ואני זוכר את הברית הכל כך מרגשת. כ"ק מרן זיע"א היה סנדק ולא נותרה עין אחת יבשה.

אני רוצה להדגיש שכל הבנים שלה הם תלמידי חכמים, כולם בלי יוצא מן הכלל, דיינים מורי הוראה ומרביצי תורה. ועוד אדגיש שגם נולדה להם בת, זאת אומרת 12 שבטים ועוד בת. נשאלת השאלה, מהו המקור ההלכתי לפסקו של מרן הדברי יציב זצ"ל?

אלא בפני תלמידי חכמים, או 'בפני רופאים' ואמר פרעתין בפניהם והעדים מתו או הלכו למדינת הים, הרי זה נאמן ונשבע. ומקור הסוגיא הוא הגמרא ממסכת שבועות (דף מא ע"ב) אלא שבגמרא נאמר רק לומדי הלכות, והרמב"ם הוסיף רופאים,

ויש לשאול מנין לרמב"ם להוסיף על דברי הגמרא שנאמרו על 'לומדי הלכות' גם את הרופאים? התשובה לכך היא: שהרמב"ם נותן חשיבות וכבוד לרופאים יותר מכל מקצוע אחר, משום שהרופאים עוסקים ברפואתם של בני המלך - מלכו של עולם².

וכדי להעמיק את התחושה זו, יש להתבונן בדברי הרמב"ם (פ"ה משמונה פרקים לרמב"ם) שכתב וזה לשונו: "יש למלאכת הרפואה מבוא גדול מאד במעלות השכליות והמידות ובידיעת השי"ת".

הסמכות לקבוע פיקוח נפש ניתנה לרופא

ודבר פשוט הוא שהסמכות לקבוע מהו "פיקוח נפש" נתנה לרופא, כמבואר בגמרא מסכת בבא קמא (דף פה ע"א) "ורפא ירפא" מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות, והראשונים (התוספת שם, הרמב"ן בתורת האדם שער המיחוש - ענין הסכנה ויתר ראשונים) עמדו בשאלה: מה צריך רשות התורה על כך? והרמב"ן תירץ שאין לך ברפואות אלא ספק סכנה, ובזה ניתנה סמכות לרופא, וכך נפסק בשולחן ערוך (יורה דעה, סימן שלו סעיף א) נתנה התורה רשות לרופא לרפאות. ובכלל פיקוח נפש הוא.

ונאמר עוד בשולחן ערוך (אורח חיים סימן שכח סעיף י) כל חולי שהרופאים אומרים שהוא סכנה, מחללים עליו את השבת. וכן הוא בשולחן ערוך (סימן תרי"ח סעיף א) חולה שצריך לאכול ביום הכיפורים, אם יש שם רופא בקי שאומר: אם לא יאכלו אותו אפשר שכבד עליו החולי ויסתכן, מאכילין אותו על פיו, אפילו אם החולה אומר: אינו צריך שומעים לרופא.

וכך מסופר על ילדה קטנה שהתנפל עליה כלב בשבת ונעץ שיניו בגופה, והרופא המקומי יעץ לנסוע למומחה לכלבת בתל אביב. וההורים הלכו לשואל את מרן החזון איש. החזון איש הביט בסימנים שנתהוה בגופה, והשיב: אף שנראה שאין חשש לסכנה, צריך לנהוג על פי ההלכה המחייבת להשמע להוראות הרופא. עליכם לנסוע³. וע"ע בקריינא דאיגרתא (חלק א איגרת לד) השיב הסטייפלר באחד המכתבים: אני כותב לך שעל פי ההלכה אתה מחוייב לשמוע לכל מה שהרופאים מצויים עליו.

ב). שמעתי בשם תלמיד חכם תושב פרשבורג, שהיו קוראים לרופאים לתורה ביום כיפור, בשם 'מורינו', תואר המקביל למורי הוראה, והוא משום שחולה מאכילים אותו על פי רופאים, נמצא שהתורה הסמיכה אותם להורות דינים כיצד ינהגו בני ישראל ביום הכפורים, ולכן אפשר לקרותם בשם זה.

ג). הובא בספר פאר הדור חלק ד' עמוד קפח.

חכמים התייעצו עם הרופאים לעניין בירורי הלכות

ומצינו עוד מקורות שחכמים שאלו לדעת הרופאים בכדי לברר הלכות כמבואר בגמרא מסכת נדה (דף כב ע"ב) אמר רבי אלעזר ברבי צדוק, מעשה באשה שהיתה מפלת כמין קליפות אדומות, ובאו ושאלו את אבא, ואבא שאל לחכמים, וחכמים שאלו לרופאים, ואמרו להם אשה זו מכה יש לה בתוך מעיה, ושוב מעשה באשה שהיתה מפלת כמין שערות אדומות, ובאה ושאלה את אבא, ואבא שאל לחכמים וחכמים לרופאים, ואמרו להם שומא יש לה בתוך מעיה שממנה מפלת כמין שערות אדומות. וכן לגבי טומאת מת: כמבואר בגמרא במסכת נזיר (דף נב ע"א) מעשה שהביאו קופה מלאה עצמות לבית הכנסת של טרסיים, והניחוה באויר, ונכנס תודוס הרופא וכל הרופאים עמו ואמרו אין כאן שדרה ממת אחד, ועיין עוד בגמרא מסכת סנהדרין (דף לג ע"א).

חכמי התורה בכח הכרעותיהם בהלכה, סוללים דרכי הצלה

עם זאת, אסור לנו לשכוח שהקדוש ברוך הוא נתן כח ביד גדולי הדור לשנות את הטבע. יסוד זה מצינו בש"ך (יורה דעה, סימן קצ"ט ס"ק י"ג) בשם הירושלמי על הפסוק 'לאל גומר עלי', הרי קטנה בת ג' שנים ויום א' שנבעלה אין בתוליה חוזרים נמנו בית דין ועברו את השנה בתוליה חוזרים, הוי לאל גומר עלי, וכתב על זה הש"ך שכל מה שבית דין שלמטה עושים בית דין שלמעלה עושים.

וכן בגמרא מסכת יבמות (דף עו ע"ב) מסופר שדוד המלך למרות שהיה קטן ממדתו של שאול, כשלבש את בגדי המלכות של שאול מיד נעשה ארוך והתאים למדתו, וכן אתה מוצא בכהן גדול, שהמשיחה של מלך ומשיחה של כהן גדול בכוחה להפוך את האדם לגמרי לעשותו לאדם חדש.

אדם יכול לשנות טבעו ע"י התורה, ולהיות מושגח בהשגחה עליונה, ופגעי הזמן לא ישפיעו עליו

וביאר מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שבקבלת התורה כתוב 'והייתם לי סגולה', ופירש השפת אמת: לשון הויה והתחדשות חדשה, פושט צורה ולובש צורה אחרת, וזה שאמר הכתוב אם כהן גדול הנכנס 'לפני ולפנים' נעשה אחר על ידי שמן המשחה, הרי התורה יקרה היא מפנינים וכח התורה עדיף פי כמה שבכחה לשנות את האדם בכל ישותו והוייתו הפנימית ונעשה כבריה חדשה עכ"ל. הרי לפנינו שישנו מהלך אחר בבריאיה, והוא: שאדם יכול לשנות את טבעו לגמרי על ידי התורה והוא מושגח בהשגחה עליונה ופגעי הזמן לא משפיעים עליו.

(ד). כמבואר במשנה (מסכת אבות, פרק ו משנה ו) נאמר: 'גדולה תורה יותר מן הכהונה ומן המלוכה, שהמלוכה נקנית בשלושים מעלות, והכהונה בעשרים וארבע, והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים'.

הסבר נפלא מהאדמו"ר מקלויזנבורג מדוע מחללים שבת להציל אדם מהמפולת וראשו מרוצץ, הרי לא יוכל לשמור אפילו שבת אחת?!

ובעניין זה שמעתי הסבר נפלא מהאדמו"ר מקלויזנבורג על מה שנפסק בשולחן ערוך (אורח חיים סימן שכט סעיף ד) נפלה מפולת על האדם ומצאוהו תחת המפולת וראשו מרוצץ, ואין לו כל סכויים לחיות כי אם חיי שעה קצרים, מפנים את הגל ומחללים כל ישראל את השבת אם יש צורך בכך, כדי לסייע לזה לחיות חיי שעה.

ותמה הביאור הלכה (שם, ד"ה אלא) הרי הטעם שמחללים שבת בפיקוח נפש הוא "מפני שאמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה" כמבואר בגמרא (מסכת יומא, דף פה ע"ב), ואם כן איך מחללים שבת כדי להחיות אדם שלא יוכל לשמור שבתות הרבה ואפילו לא שבת אחת?!

ושמעתי מהפה הקדוש של האדמו"ר הגאון הגדול מקלויזנבורג זצ"ל הסבר נפלא ליישב קושית הבאור הלכה, והוא על פי ביאורו של הדברי יחזקאל, (משינאווא, דף פ טור א) שהסביר דברי הגמרא במסכת יבמות (דף קכא ע"א) שם נאמר הדין 'נפל למים שאין להם סוף, אשתו אסורה', כלומר מי שנפל לים ולא רואים את 'סוף' המים, אזי אשתו אסורה להינשא, כי חוששים שמא המים סחפוהו לצד אחר וניצול.

ועל כך מביאה הגמרא כמה מעשים על ניצולים מטביעה בים, כמבואר בגמרא אמר רבן גמליאל פעם אחת הייתי מהלך בספינה וראיתי ספינה אחת שנשברה, והייתי מצטער על תלמיד חכם שבה ומנו רבי עקיבא, וכשעליתי ביבשה בא וישב ודן לפני בהלכה, אמרתי לו בני מי העלך? אמר לי דף של ספינה נודמן לי וכל גל וגל שבא עלי נענעתי לו ראשי, אמרתי באותה שעה כמה גדולים דברי חכמים שאמרו מים שיש להם סוף מותרת, מים שאין להם סוף אסורה.

"כיון שאמרו חכמים מים שאין להם סוף אשתו אסורה, פעלו באמירתם והביאו הכח הזה לעולם שיהיה מציאות בעולם שיוכל להינצל"

וכתב הדברי יחזקאל - דברי הגמרא 'אמרתי באותה שעה כמה גדולים דברי חכמים' טעונים ביאור, וכי דברי חכמים צריכים חיזוק? אלא הסביר הדברי יחזקאל: "כיון שאמרו חכמים מים שאין להם סוף אשתו אסורה, פעלו באמירתם והביאו הכח הזה לעולם שיהיה מציאות בעולם שיוכל להינצל, דלולי שהביאו החכמים הכח הזה לעולם, לא היה במציאות כלל להינצל ממים שנטבע בהם. ולזה דייק רבן גמליאל בלשונו 'כמה גדולים דברי חכמים שאמרו, דעל ידי שאמרו חכמים כך פעלו באמירתם שאפשר להינצל ממים שאין להם סוף'.

כלומר על פי טבעו של עולם לא היו יכולים רבי עקיבא ואותם שהיו בירדן להתגבר ולצאת מהים, כי מי יעמוד נגד משברי הים האדירים, אלא שחכמים אחרי שגזרו אומר ופסקו "מים שאין להם סוף אשתו אסורה", בפסק זה סללו דרך בים, ומהשמים הכריעו את הטבע וגזרו אומר ויקם שינוי בטבע ונוצרה מציאות ואפשרות לנטבע בים להמלט ולהינצל.

סיים האדמו"ר הגאון הגדול מקלויזנבורג זצ"ל ואמר: יתכן שבזה שאמרו חז"ל שמחללים שבת אפילו על מי שראשו מרוצץ כדי שישמור שבתות הרבה, בפסק זה טמון גור דין והכרעה נגד הטבע, שכל זמן שעדיין רוח חיים נושבת באפיו של החולה שומה עלינו לא להתאיש מן הרחמים ולקוות ולצפות שמא יקיים החולה שבתות הרבה, ולפעמים יבריא חולה מרוצץ מכח זה שגדולים דברי חכמים.

אין מעמידים בסנהדרין אלא אנשים חכמים ונבונים מופלגים בחכמת התורה וידועים קצת משא החכמות: כגון 'רפואות'

נמצאנו למדים גם בדיני רפואה ניתן כח ביד גדולי ישראל לקבוע, ועיין עוד ברמב"ם (פ"ב מהלכות סנהדרין ה"א) אין מעמידים בסנהדרין בין בגדולה בין בקטנה, אלא אנשים חכמים ונבונים מופלגים בחכמת התורה, בעלי דעה מרובה יודעים קצת משאר החכמות, כגון רפואות וחשבון ותקופות ומזלות ואיצטגנינות, ודרכי המעוננים והקוסמים והמכשפים והבלי ע"ז, וכיוצא באלו, כדי שיהיו יודעים לדון אותם.

ותמה הרמ"ך (הביאו הכסף משנה שם) מה צורך לדיינים שידעו רפואות וחשבונות ותורת המזלות, וכתב הכסף משנה, דמתקופות ומזלות לא קשיא, שודאי צריכים לידע כדי שידעו לעבר שנים וחדשים. אך על ידיעת הרפואות עדיין קשה. ותירץ הרדב"ז (תירוץ השני) שחייבים הסנהדרין לדעת חכמת הרפואה, כדי שיוכלו לדון למוות, את המשקה חבירו סם ומת, כדי לדעת אם ראוי אותו סם להמית, עכ"ד. וצריך הסבר מדוע אין הסנהדרין יכולים לסמוך בזה על דעת הרופאים?

האם סומכים על אומדן הרופאים

והנה בגמרא מסכת סנהדרין (דף עח ע"א) שנינו: המכה את חברו באבן או באגרופ, ואמדהו למיתה, והיקל ממה שהיה, ולאחר מכן הכביד ומת חייב. רבי נחמיה אומר פטור. ופירש רש"י - אמדהו למיתה: בית דין. ודבריו צריכים ביאור, לשם מה פירש שבית דין אמדו, ולא פירש שהרופאים אמדהו?

וכבר עמד על שאלה זו בשו"ת יהודה יעלה (חלק א, יורה דעה סימן קצג) והשיב, שהסנהדרין עצמם צריכים להיות בקיאים בחכמת הרפואה, ולא הוזכר בגמרא וברמב"ם שום אומדן על פי רופאים, לפי שהבית הדין הם האומדים בכח ההשערה שלהם, כפי מדעם ורחב לבבם במשמוש דפיקת העורקים. ובוה מתורץ קושית הרמ"ך והכסף משנה למה צריכים בית דין לדעת רפואה, שכיון דבעינן אומדן בין למיתה בין למלקות, על כן צריכים לידע קצת מחכמת הרפואה הצריך לזה ההשערה, וכפירוש רש"י שאמדהו היינו בית דין. ומשה אמת ותורתו אמת, ותמיה על הרמ"ך והכסף משנה שנעלם מהם דברי רש"י הנ"ל, עכ"ד.

לפי דבריו נראה שלכן חייבים הסנהדרין ללמוד בעצמם חכמת הרפואה, משום שאומדנא המבוססת רק על דעת הרופאים, הרי היא בבחינת ספק, ואי אפשר לדון ולחייב מיתה על סמך כך.

נאמנות הרופאים היא רק ספק

כיוצא בזה כתב המהר"ם שיק (יורה דעה סימן קנה) בענין המקשה לילד שהוציא העובר את ראשו, והרופא אמר שאם לא יחתוך וימית את העובר ימותו שניהם, שלכאורה לדברי רבי עקיבא איגר (אהלות, פרק ז משנה ו) מותר להרגו, משום שאם לא יעשה כך ימותו שניהם.

וסיים המהר"ם שיק שדברי רבי עקיבא איגר נאמרו רק אם ברור לנו בודאות, שאם לא ימיתו את הולד ימותו שניהם. אך ידועים דברי החתם סופר (יו"ד סימן קעה) שנאמנות הרופאים היא רק בבחינת ספק, ולכן אין להרוג את הולד. וסיים המהר"ם שיק שאפשר אולי לומר שאם הרופא עצמו אומר ברי לי ששניהם ימותו, אין בית דין מוחה בידו. כמבואר בכתובות (דף כב ע"ב) שאם האשה אומרת ברי לי שבעלי מת ונשאת לאחר, אין בין דין מוחה בידה. למדנו שדברי הרופאים אינם אלא ספק, ויתכן שגם לדבריו אם הסנהדרין ידעו רפואה, ויפסקו שהולד רודף אין זה ספק אלא ודאי".

דעת מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שהסנהדרין מכריעים בין הרופאים

ואולי ניתן לתרץ את תמיהת מהרי"א אסאד על הרמ"ך והכסף משנה, על פי הסבר נפלא ששמעתי ממו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בביאור דברי רש"י ש'אמדהו' היינו בית דין, והוא: שכוונת רש"י שבית דין ישמעו מפני הרופאים את אשר יאמרו, והם יחליטו את דברי מי לקרב ואת דברי מי לרחק, על מי אפשר לסמוך ודבריו של מי אינם מבוססים כל צרכם. ולזה נתכוון רש"י "שבית דין אומדים", כלומר לאחר דברי הרופאים מעריכים הם את הדבר, ומחליטים עד כמה ניתן לקבוע ולדון את הרוצח.

לאור הסבר זה ניתן להבין את דברי הכסף משנה והרמ"ך, ששיטתם היא שאפילו אם הסנהדרין ילמדו וידעו את חכמת הרפואה גם אז אין כוחם ברפואה גדול יותר משאר הרופאים. ומה שכתבה תורה "ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא" (דברים יז י) נאמר רק על סברות התורה ולא על דברים עובדתיים שבית דין קובע על פי חכמת הרפואה. ומה שהסנהדרין דנים רוצח, הוא רק על פי מה שבית דין שוקל בשקול הדעת, וזאת יכולים הם לדעת גם בלי שידעו היטב את חכמת הרפואה, וידיעה מועטת ברפואה מספקת לכך. נמצאנו למדים שגם בין הרופאים, סנהדרין בכח התורה היו מכריעים.

(ה). עיין בדרכי תשובה (יו"ד סימן קפו ס"ק צ"ח) ועיין עוד בשיעורי שבט הלוי (סימן קפו סעיף ח סק"ג).

לפעמים דעת הרב קובעת בניגוד לדעת הרופא

לפעמים רשאי אדם לשים מבטחו בה', ולהימנע מהוראות הרופא

ולכן מכל האמור נראה שפעמים דעת הרב קובעת בניגוד לדעת הרופא, על אף שדברי הרב נסתרים ממדע הרפואה. וזאת, על פי המבואר בגמרא (מסכת תענית, דף ח' ע"א): "אמר רבי אמי בא וראה כמה גדולים בעלי אמנה, מניין? מחולדה ובור, ומה המאמין בחולדה ובור כך, המאמין בקב"ה על אחת כמה וכמה".

וכתב שם במפרש המיוחס לרש"י: "מעשה בבחור אחד שנתן אמונתו לריבה אחת שישאנה. אמרה, מי מעיד? והיה שם בור אחד וחולדה. אמר הבחור: בור וחולדה עדים בדבר! לימים, עבר על אמונתו ונשא אחרת והוליד שני בנים, אחד נפל לבור ומת, ואחד נשכתו חולדה ומת. אמרה לו אשתו מה מעשה הוא זה שבנינו מתים במיתה משונה? ואמר לה כך וכך היה מעשה". אמרה לו אם כן חזור וקחנה, וכתב לה גט והלך ונשא את הבתולה.

הרי שיש הנהגה מיוחדת לבעלי אמנה. ואמרו רבותינו שכך גדול טמון באמונתו של האדם והדבר מפורסם בישראל שעל ידי האמונה בבורא עולם ניתן כח גם בחי ובדומם לפעול פעולות כדוגמת החולדה והבור'.

ישנם שני מהלכים, מהלך טבעי, ומהלך של הנהגה למעלה מהטבע

ויסוד זה מצינו בחזון איש (הלכות שבת, סימן נו אות ד): "בזמננו שמצוי מאד חלאים מתרגשות בתינוקות, ולכן נראה כל שיש ספק שיגרום לו קלקול מעיים לעצור או לשלשל, או גרם כאב מעיים, או חם כל שהו, הוא בכלל ספק סכנה, ואפשר שכוונת השו"ע שהותר אמירה לנכרי לבשל לקטן, זה רק כשיש לו מה להאכילו, אבל כפי הצורך יש להאכילו תבשיל שזהו מזונו הטוב, וגם בזה מתירין שבות של אמירה לנכרי, אבל גם בזה בזמננו, הוי חסרון התבשיל גורם לקלקול מעיים, ואם יודעים בנסיון או על פי הרופאים שגורם קלקול במעיים, יש לחשבו לספק סכנה, ומי שמיקל בדבר אין מזניחין אותן, ומי שבוטח בד' וקובע מזונות בנו, באופן שאין מבשלין בשבילו בשבת, וכבר הורגלו בכך, אין מזניחין אותן", עכ"ל.

הרי שכתב החזון איש שמי שבוטח בד', וקובע מזונות בנו באופן שאין מבשלין בשבילו בשבת, וכבר הורגלו בכך, אין מזניחין אותו. כלומר יש פעמים שרשאי אדם לבטוח בקב"ה ולחרוג מהוראות הרופאים.

בעיקר הדבר למדנו, שישנם שני מהלכים. האחד הוא מהלך טבעי, אשר בו נאמר ורפא ירפא, מכאן שניתנה רשות לרפא, והחולה צריך להישמע לו, והמהלך השני הוא לאלו שזכו

1. שנינו במדרש תהילים (פרק א'): "וכל אשר יעשה יצליח", שהכל צריכים לעצתו, כגון רבי אלעזר בן ערך, שהיה יועץ עצות והיו מתקיימות ומצליחות. אמרו לו: נביא אתה? אמר: לא נביא אנכי, ולא בן נביא, אלא כך מקובלני מרבותי, שכל עצה שהיא לשם שמים סופה להתקיים, אמר ר' מנסיא מקרא מלא הוא, "רבות מחשבות בלב איש, ועצת ה' היא תקום" (משלי יט כא), - עצה שיש בה דבר ה' היא תקום.

בכרתה של תורה, הנהגתם למעלה מדרך הטבע'. אולם ודאי שהנהגה זו להחליט מתי אדם יכול לנהוג אחרת מהסכמה הרפואית אינה נתונה לכל אחד".

אלמנה שמבקשת משכניה שלא יעזבוה לבד בימי ההפצצות

וכעין זה נשאלנו בימי מלחמת המפרץ: כשמאות חצי מוות נשלחו מידי יום לארצנו הקדושה, רבים מתושבי שכונה אחת עזבו מתוך פחד ואימה את בתיהם ששמשו מטרה לטילים האיומים, ונדדו למקומות אחרים שהיו שקטים.

בבניין בו דרו עשרה משפחות, החלו בעלי הדירות לנטוש את הבניין בזה אחר זה, עד שנותרו רק שתי דירות שטרם עזבו בעליהם - בדירה אחת דרה אלמנה זקנה [שמטעמים שונים לא יכלה לעזוב את המקום], ובשנייה, משפחה שהחלה בהכנות לקראת העזיבה. והנה, מבחינה האלמנה כי שכניה האחרונים מתארגנים לקראת עזיבת המקום. פנתה השכנה אל בעלת הדירה בתחנונים: "אנא אל תעזבוני לבדי, אני נורא פוחדת להישאר בודדה ויחידה בבניין, ובפרט בשעת האזעקות וירי הטילים".

בעלת הדירה באה ושאלה: היאך עלינו לנהוג במצב שכזה, האם מותר לנו לעזוב כדי להציל את נפשנו (שהרי 'חייד קודמים'), או שמא עלינו להיענות לתחינת האלמנה ולהישאר עמה?

השיב על כך מרן הגר"נ קרליץ זצ"ל שהדבר תלוי במדת הבטחון של השואל, אם הוא בעל דרגה גבוהה של אמונה ובטחון - יישאר עם האלמנה, אך אם אינו בדרגה הזו יכול לעזוב את המקום, עכ"ד.

ז. וכעין זה כתבנו בשיעורי תורה לרופאים סימן רל"א, ביאור הוראת גיסי הגר"ח קניבסקי שליט"א, עיי"ש, ויעוי' שיעורי תורה לרופאים (ח"א סימן י').

ח. יש להוסיף את המעשה המובא בספר שער האותיות (ירושלים תשל"א ערך מקוה אות יב) שהצדיק האדמו"ר רבי יחזקאל מקוזמיר חלה ברגליו והגיע אליו הפרופ' המפורסם ברנארד ובדקו ונתן לו תרופות אך הזהיר אותו שאסור לו לטבול במקוה כי המים מסוכנים לרגל. האדמו"ר ביקש לשוחח עוד קמעא עם הפרופ' אמר לו הרופא רבי אם אתה רוצה לשוחח עמי עוד זה יעלה עוד כסף כי שילמת לי רק עבור חצי שעה, ולשמוע דברך מעבר לחצי השעה, יצריך תשלום, הרבי שחרר את הפרופ' והוא הלך לדרכו. בערב אמר הרבי דברי תורה, והנה הפרופ' מגיע, התפלאו כולם שהוא מגיע מבלי שיקבל תשלום, ושאלוהו לפשר הדבר, והשיב, בבוקר הייתי פרופ' ברנארד המקבל תשלום אסיא דמגן במגן מגן שויה (ב"ק דף פה ע"א) כעת אני חיים דוד מפטרקוב חסיד של הרבי, וחסיד בא לשמוע את דבריו ולא מקבל תשלום.

והנה האדמו"ר מקוזמיר מתכנן לטבול במקוה בערב שבת בניגוד להוראת הפרופ' ברנארד, ולשם כך הוא מתכנן ללכת דרך גגות וקרפיות מקום סתר כדי שלא ימצאוהו שם אנשים. והנה הרבי מגיע בדרך לא דרך למקוה, והוא פוגש שם לא פחות ולא יותר את פרופ' ברנארד, ופני הרבי החוירו קמעא, אך ראה זה פלא הרופא מחיך. שאלו הרבי אתה לא כועס עליי שאתה אסרת ואני נוהג ועושה שלא כדברך, השיב לו הפרופ', כעת אני חסיד, וקוראים לי חיים דוד מפטרקוב, ובתור חסיד אני רוצה לומר לאדמו"ר שליט"א שאין תרופה טובה לרגליו מאשר לטבול במקוה. הטבילה היא רפואה עבורך כי 'רוח איש יכלכל מחלה' (משלי יח, יד) ע"כ המעשה. אכן אין למדין הלכה מפי מעשה, ובפרט מהנהגה של אנשים גדולי ורמי מעלה, אולם הנהגה זו לא מתאימה לכולם אלא ליחידים בדור שראוי להם להיות מושגחים בהשגחה עליונה ולזה נתכוון החסיד ר' חיים דוד מפטרקוב.

איך היה מותר לר' אריה לוינ'ל ללמוד עם המצורעים

פעם שאלתי את מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל איך היה מותר לר' אריה לוינ'ל לסכן את חייו וללמוד תורה עם המצורעים, ואיך לא פחד שמא ידבק מהם, וידביק את אשתו וילדיו, והרי אין סומכים על הנס, במקום דשכיחא סכנתא? ומו"ח זצ"ל השיב לי: לר' אריה היה מותר! ונראה לי להסביר את תשובת מרן הגרי"ש אלישיב על פי דברי רבנו הנצי"ב בהעמק דבר (שמות לב כו): על הפסוק "ויעמוד משה בשער המחנה ויאמר מי לה' אלי!" שמשה רבנו נדרש לשאלה זו, מפני שלא היה משה יכול להכניס את ההורגים בסכנה עצומה כזו, שאף דשלוחי מצוה אינם ניזוקים, אינו אלא במקום דלא שכיחא היוקא כידוע. לכן חקר מי לה' אלי, שהכלל "דשכיחא היוקא שאני" שייך דווקא במי שעושה מצוות כטבע אדם לקוות לשכר וגמול, בעולם הזה או בעולם הבא

אבל מי שהוא מופרש לה' בלי שום רצון עצמי כלל, ויודע בעצמו שהוא אך ורק לה' ומכון למסור את נפשו, וכל אשר לו לאהבת ה' ולכבודו אלי...! אינו ראוי לפחד משום דבר, ואפילו שכיחא היוקא".

וכעין זה כתב הנצי"ב בספר בראשית בהעמק דבר: (פרק לו, פסוק י"ג) על הפסוק 'ויאמר ישראל אל יוסף הלא אחיך רעים בשכם, לכה ואשלחך אליהם'. שתיבת "לכה" אינו מדויק "לך" מיבעיא. והשיב: יעקב אבינו אילו היה רוצה לדעת שלום בניו וכי לא היה יכול לשלח עבד? אלא ירא מפני הסכנה גם על העבד, אבל על יוסף היה בטוח על צדקתו שלא יפגע בו אדם רע עכ"ל".

ט). ויעוין עוד בהרחב דבר שהוסיף הנצי"ב להסביר על פי דברי הזוהר הקדוש (ח"א קפ"ה) שראובן אמר להשליך את יוסף בבור מלא נחשים ועקרבים, ולא ירא שיהרגוהו, שהיה בטוח על זכותו, והוא שהיה ירא מן האחים היינו משום דבחירה שבאדם הוא למעלה מהשגחה העליונה. ויש לי ראייה מפורשת לזה, מדכתיב בדניאל (ו, יח) בשעה שהשליכו דרוש בגוב אריות "וחתמא מלכא בעזקתיה... די לא תשא צבו בדניאל". פירוש, היה בטוח שלא יגעו בו אריות שאינם בעלי בחירה, אבל ירא דלא תשני רצון בדניאל.

ואמנם חלילה לומר שאין ביד ההשגחה העליונה לשמור גם מבחירת האדם, אלא כך יש לנו לומר, דלזה בעינן זכות יותר, והיינו שיהא טוב גם בין אדם לחבירו ויהיה צדיק וטוב לו בשביל שהוא צדיק גמור, כמו שכתבתי לעיל ריש פרשת נח (ו, ט) בהרחב דבר.

ועל פי זה הטעם נשמר יעקב מבחירה רעה של לבן, וכמו שכתבתי בפרשת ויצא (לא, כא בהרח"ד). והנה יעקב ידע בכל בניו שהמה צדיקים, אבל ירא שהמה אינם בעלי גמילות חסדים כל כך, בזה שהוציא יוסף דבה רעה, ובזה שראה ששונאים את יוסף מקנאה, וכל זה חסרון במידת גמילות חסדים הוא, על כן ירא שלא יפגעו בהם רעת בני האדם, משא"כ יוסף שהיה באמת בעל גמילות חסדים להפליא כמבואר להלן מדת יוסף, וגם ראה יעקב זאת שהוא אוהב את אחיו, ואע"ג שהמה שונאים אותו, על כן חשב למשפט שאין לו לירא עליו. כך עלה על דעתו הגדולה של ישראל, יעו"ש.

י). ויעוין עוד בספר שירת דוד (מועדים עמ' רלד) שציין בשם הרב בצלאל בוסל שליט"א על דברי הנצי"ב לדברי הרמב"ם (מלכים ספ"ז) שכתב: וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד ותהיה כוונתו לקדש את ה' בלבד מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעהו רעה עיי"ש. וכן ציינו כמה אחרונים.

ועוד ציין שם לספר נתיבות אור על הגר"י סלנטר זצוק"ל וז"ל: שם שמעתי מפיו הקדוש כי סיפר לי כי בהיותו בפאריז פעם אחת החליק רגליו ונפל מהמדרגות כמדומה משני מכפלות, וכאשר הרימו אותו מעל הארץ כמעט לא היה בו רוח, וה' ית"ש עשה עמו נס ולאחר ימים שב לאיתנו, כאשר סיפר לי המעשה, אמר לי בזה"ל אנכי לא נפל לבי בקרבי ולא פחדתי פחד, כי כאשר ישבתי בפאריז אין לי שום נגיעה עצמית כי אם רצון ה' ית"ש לא יוכל פאריז להזיקני, עכ"ד.

ונראה שזוהי כוונת מו"ח שלר' אריה היה מותר, כי היה בטוח בעצמו שכוונתו היא אך ורק לשם השי"ת בלבד.^א הרי שרק מי שהוא מופרש לה' בלי שום רצון עצמי כלל, יכול לנהוג ולהחליט שלא כדרך הטבע, ויש לו רשות גם לקבוע לאחרים מתי מותר להם לנהוג כן.^ב

ויש להוסיף שבעבר נשאלנו בשאלה דומה, וכדלהלן:

כשהרופא ממליץ לעשות בדיקות, והרב אומר שלא לעשות

לכבוד הרב יצחק זילברשטיין שליט"א
לאחרונה נתקלתי במספר נשים, שבשיחה עמהן נאמר לי שבהמלצת הרב קניבסקי שליט"א, לא בצעו מעקב אולטרסאונד כפי שאנו ממליצים. לבדיקת האולטרסאונד וסקירת מערכות בעת ההריון, יש חשיבות מרובה, והמידע המועבר אלי כרופא יילודים בעקבות בדיקות אלו הוא עצום ורב ערך.
האם אשה רשאית לשמוע להמלצת הרב בניגוד להמלצת הרופאים? אציין שמביתו של הגר"ח קניבסקי שליט"א נענית, שאוכל לקבל תשובה מפורטת בנידון ע"י כבוד הרב יצחק זילברשטיין שליט"א.

ד"ר מיכאל שימל

טיפול נמרץ ילודים - שערי צדק, ירושלים

תפילה עוזרת יותר לריפוי מום נסתר

הצעתי את הדברים לפני גיסי הגר"ח קניבסקי שליט"א, וזו תשובתו כפי שהבנתי אותה: נשים הבאות לחכם להתברך מפיו להצלחת הריון ולידה, ואינן יודעות מכל בעיה, עדיף להן לא להיבדק. ואע"פ שיתכן מאד שהבדיקה תביא תועלת, בכל זאת כל עוד לא נודע בעולם שקיים מום בעובר, התפילות להשי"ת מועילות יותר. לעומת זאת, כשרואים באולטרסאונד שהעובר פגום, צריך נס גלוי לשנות ולרפא את העובר, ולא כל אדם זוכה לכך.^א עד כאן תוספת הסבר לדברי גיסי הגר"ח קניבסקי שליט"א.

יא). יעוי' חשוקי חמד קידושין דף כט ע"ב

יב). החתם סופר (בפירושו על התורה מהדו"ת פרשת שופטים) דן בשאלה הידועה מה יועיל הרופא בתרופותיו, ממה נפשך אם זכויותיו של החולה, או רחמי ה' מכריעים שיתרפא, למה לנו הרופא, ואם חלילה ההיפך שנחתם גזר דינו למות מה יועיל הרופא?

והשיב: ידוע שהשי"ת שם חוקי טבע בעולם, ורצונו שיתנהג העולם על פי חוקים אלו, ולכן חולה העוסק בסמי רפואה על פי רופא, אשר טבע הסמים לרפאות מכתו, כדי לשנות הטבע שלא יתרפא באלו הסמים, הוא מעשה נס שהוא נגד הטבע, ואין עיונותיו גדולים כל כך שהקב"ה יעשה נס נגד הטבע, דהיינו שלא יועילו לו סמי הרפואה, ולכן מי שאינו זוכה שיתרפא על פי נס, מכל מקום אם מתנהג על פי הטבע לרפואתו, יועילו לו זכויותיו, ובפרט רחמי שמים שיתרפא, ועוד כל מה שהוא יותר בדרך הטבע אין צריך זכות כל כך לזה ולא ינכו לו מזכויותיו, עכ"ל.

נשים הדורשות בחכמת הרפואה

עוד אמר גיסי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א: דברים אלו אמורים באשה הבוחרת לעצמה את סגולת ברכת החכם, והיא סומכת על בקשת הרחמים שלו, עליה נאמר שעדיף לה לא לערוך בדיקות כנ"ל. לעומת זאת, ישנן נשים הבוחרות במסלול הטבעי, שחקק הבורא בעולמו, והן פונות לרופא שיטפל בהן, כפי שמורה חכמת הרפואה. לנשים אלו הרופא צריך להסביר שלבדיקת האולטרסאונד יש חשיבות רבה, ועל פיה ניתן לנווט את מהלך הלידה, ולהתכוון לקבל את פני הילוד לחיים ולבריאות.

ולכן, לקבוצת הנשים הללו שסומכות על תפילת הצדיק, מוטב היה מראש שלא תיבדקנה. וכפי שעשה בורא עולם שאשה לא תדע מה בבטנה, וכנאמר בחז"ל על הפסוק: "כעצמים בבטן המלאה" (קהלת יא, ה), וכתב המדרש (קהלת רבה פרשה יא אות ה) שהקב"ה הסתיר מה שבבטנה של אשה הרה "וכבוד ה' הסתר דבר" (משלי כה, ב). עד כאן תשובת גיסי שליט"א עם תוספת מקורות לדבריו.

כמה שערים יש למקום לרפאות

יש להוסיף גם את הנאמר בספר מגן אבות לרבינו המאירי (עמוד פ) שכתב וז"ל: "אף כשאמרו לו הרופאים, אין לו תקנה אלא בכך, כמה שערים יש למקום לרפאות מה שאינן נראות לרופא", עכ"ל. וכעין זה כתב גם השלטי גיבורים (סנהדרין דף יח ע"ב בדפי הרי"ף) וז"ל: "... כי הרבה נידון למיתה בידי הרופאים ורפואתם קרובה" [יעוין בשיעורי תורה לרופאים חלק ד סימן רלא].

לסיכום:

הרופא הוא הקובע מה נקרא פיקוח נפש ועל פי ההלכה צריכים לשמוע לרופא, וזהו מסלול אחד בעבודת הבורא על פי דרך הטבע, ועל הנוהג בדרך זו נאמר שצריכים להישמע לכל הוראות הרופאים, ואם הוא לא נשמע, הוא עובר על אבק שפיכות דמים וכפי שהורו גדולי רבותינו.

אמנם ישנו עוד מסלול והוא הנהג למעלה מהטבע, על פי גדולי ישראל, ולגדולי הדור ישנה סמכות להחליט מתי אפשר לנהוג בהנהגה אחרת שלא כדעת הרופאים.

(ג). ושמעתי בשם האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל, דמה שכתב ברמ"א (יור"ד סימן שלה ס"י): "מי שיש לו חולה בביתו, ילך אצל חכם שבעיר שיבקש עליו רחמים", הכוונה היא שילך לחכם לפני שפונה לרופא, דאם יקבע כבר הרופא שמחלתו אנושה, יהיה קשה מאד לחכם לשנות. ויש קצת סמך לדבריו, מזה ש"ילך אצל חכם" נכתב בשו"ע לפני דיני רופא. לאור כל זאת, עדיף להתפלל בטרם נודע המום או המחלה בעולם.